

בין אנרכיה לבחירות ישירות

מאת דניאל פרידמן

הכותב הוא פרופסור בפקולטה למשפ"ט, אוניברסיטת תל-אביב

בימה חופשית

הגדולות (ועמן מרבית הציבור), ואילו השלל נופל בידי קבוצות מיעוט וכידי עריקים או מתנגדים.

זאת ועוד, שיטת השוחר הפוליטי על דרך של שריון מקומות והבטחת תפקידי שר ושאר טובות הנאה מערערת לחלוטין את התהליך הדמוקרטי: היא מאפשרת למיעוט להיות לרוב ועלולה לשמש עילה לנקיטת צעדים פטרליים של גורמים אחרים (ואפילו אלימים) כדי למנוע זאת. יש בהחלט מקום לחשש שבתוך זמן לא רב יאמרו לנו, כי אם מותר לתפוס את השלטון באמצעות שוחר, מותר לעשות זאת גם בכוח. מכאן לא ארוכה הדרך ל"עשיית סדר" בהליך שונה לחלוטין.

למרבה הפלא, נמצאו לשיטה הנוכחית חסידים. הללו טוענים כי אין ברירה, כי זה עניין של חינוך או תרבות פוליטית, וכי "זהו מחיר הדמוקרטיה". בעיני, זה עיוות הדימוקרטיה. נכון שאין שיטת ממשל אידיאלית ולכל שיטה חסרונות משלה, אך הניסיון מלמד, ששיטת הממשל משפיעה על התרבות הפוליטית, ואין קושי לתאר ש"טות טובות פי כמה מן השיטה הנוכחית.

לאחר הרפורמה שהנהיג דה גול בצרפת, חל במדינה זו שיפור עצום בשיטת הממשל, שהתגברה על רבים מתחלואי השיטה הקודמת. גם בישראל ראינו, שהמי עבר לשיטת בחירות ישירות של ראשי הערים הביא לשיפור דרסטי בממשל המוניציפלי ולשינוי האווירה הפוליטית במסגרת הזאת. גם השיטה החדשה אינה נקיה מבעיות, אך מי שזוכר את הכלנתריזם והפיכות החצר שהתרחשו קודם שהונהגה, לא יעלה בדעתו לחזור לשיטה הישנה.

בחירה ישירה של ראש הממש" לה אינה פותרת את כל הקשיים. יש גם אפשרות, שמפלגתו של ראש הממשלה לא תיהנה מרוב בכנסת. תופעה מקבילה מוכרת ברשויות המקומיות, וגם בממשל האמריקאי, כאשר מפלגת הנשיא אינה נהנית מרוב בקונגרס. במצב זה נדרשות פשרות ועשוי להיווצר צורך בקואליציה. בעיני, אין רע שבדרך זו ישתתפו קבוצות נוספות בשלטון. ועל כל פנים, ברור שמצב זה עדיף לאין ערוך על מצב שבו אין ראש הממשלה בטוח במשרתו ותנודה של חברי-כנסת זה או אחר עלולה בכל רגע להביא להחלפתו.

בבחירה ישירה של ראש הממש" שלה יש גם אפשרות, שהמועמד לראשות הממשלה יבקש, לפני הבחירות, להגיע להסדר עם קבוצות שונות. אולם הסכמים לפני הבחירות קיימים גם כיום, ומכל מקום מוטב כך מהמצב הנוכחי, שבו נמשך הסחר-מכר המפלגתי במלוא עוצמתו כל תקופת כהונתה של הכנסת. יתרה מזאת, קיימים גורמים המגבילים במידה רבה את האפשרות לנהל סחר כזה לפני הבחירות. ראשית, אין זה ברור עד כמה העסקנים (שאתם נערך ההסכם) שולטים בקהל הבוחרים. שנית, זוהי העיקר, מועמד שינסה לתת הבטחות בלתי-סבירות לקבוצה אחת (למשל, לחי רדים) יסתכן בכך שיאבד את תמיכתן של קבוצות גדולות וחשובות אחרות, שהבטחות מסוג זה עשויות לעורר בהן התנגדות. במסגרת שיטה לבחירה ישירה של ראש הממשלה יהיה אפשר לשמור על עיקר סמכויות הכנסת. כך תובטח ההגנה על קבוצות מיעוט שיהיו מיוצגות בכנסת. אולם להגן צריך לא רק על המיעוט. גם הרוב זקוק להגנה מפני מיעוט שתלטני ומפני חברי-כנסת ניידים, היודעים לנצל עד תום את חולשות השיטה הקיימת.

המשימה הניצבת בפני משטר דמוקרטי אינה קלה. עליו להבטיח שלטון יציב, שיהיה מסוגל לגבש מדיניות ולבצעו ועם זאת להימנע ממתן כוח מופרז ליחיד או לקבוצה, שינצחו את שלטונם וישללו מן הציבור (או מקבוצות מיעוט) את החופש שהדמוקרטיה נועדה להבטיח.

הסכנה שבעוצמת-יתר של השלטון מובנת מאלה, אך מן הראוי להרגיש כי הסכנה שטומנת בחובה האפשרות ההפוכה – של העדר שלטון יציב – אינה פחותה ממנה. האנרכיה מסוכנת לדמוקרטיה לא פחות משלטון הנהנה מסמכויות-יתר.

יש החוששים, כי בחירות ישירות לראשות הממשלה יעלו לשלטון "אדם חזק" ויסכנו את הדמוקרטיה.

בעיני, הסכנה בדיוק הפוכה. האנרכיה השוררת כיום עלולה לעורר געגועים לשליט תקיף, המסוגל "לעשות סדר". אנרכיה זו היא העלולה לערער את הדמוקרטיה ולגרור את החלפתה במשטר שונה לחלוטין.

השיטה הישראלית הנוכחית נחלה כישלון חרוץ והגיעה לטוף דרכה. המצב כיום הוא: שהבחירות לכנסת אינן קובעות את הרכב השלטון ולמעשה אינן מבטיחות דבר. לאחר הבחירות מסתבר ש"דיין הכל פתוח, וכי תוצאותיהן אינן אלא קלף מיקוח בידי עסקנים (חלקם עסקנים שמקומם שורין בעסקות בקרנציות קודמות).

בין הליכוד לבין המערך התפי תח מירוך בלתי-מרוסן לרכישת שחקני חיזוק ולהשגת חסדיהן של המפלגות הדתיות. המפסידות הקבועות במירוך זה הן המפלגות